

непространственных образов действительности существительными. Прототипические существительные, обозначая предметы как исходные элементы пространства, приобретают добавочное категориальное значение – самостоятельный элемент мира, которое фиксируется его грамматической формой. Называя качественный концепт *красота* именем существительным, говорящие придают ему статус самостоятельного исходного элемента, в то время как прилагательное *красивый* имеет статус свойства, признака, то есть вторичной характеристики чего-то уже существующего.

Можно было бы продолжить иллюстрировать поиски новых решений дискуссионных морфологических проблем едва ли не по каждой из существующих частей речи, если не быть ограниченными рамками статьи.

В целом же следует отметить в современных морфологических описаниях тенденцию к дальнейшей внутренней и внешней дифференциации частей речи с опорой на различные в когнитивном плане лексико-грамматические структуры, то есть к возрастающей детализации всех грамматических явлений.

Список использованных источников

1. Вежицкая А. Семантические универсалии и описание языков. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 780 с.
2. Карпенко Ю. О. Ще раз про критерії виділення частин мови // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 76–79.
3. Костюшкина Г. М. Категоризация и психомеханика языка // *Studia Linguistica Cognitiva*, 1. Язык и познание: Методологические проблемы и перспективы. – М.: Гнозис, 2006. – С. 222–239.
4. Кошелев А. Д. Еще раз о значении имени существительного // *Логический анализ. Языки пространств*. – М.: Языки русской культуры, 2000. – С. 38–46.
5. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов. – М.: Филолог. фак-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1996. – 245 с.
6. Панов М. В. Позиционная морфология русского языка. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 278 с.
7. Плуноян В. А. Общая морфология: Введение в проблематику. – М.: Эдиториал УРСС, 2000. – 384 с.
8. Сидоренко Е. Н. Очерки по теории местоимений современного русского языка. – Киев; Одесса: «Лыбидь», 1990. – 147 с.

Г. Б. Райбедюк

«НАРОД МІЙ Є, НАРОД МІЙ ЗАВЖДИ БУДЕ!..» (В. СИМОНЕНКО): НАЦІОНАЛЬНИЙ ІМПЕРАТИВ ПОЕЗІЇ ШІСТДЕСЯТНИКІВ

Історія світової культури розвивається упродовж віків за специфічними законами естетики. Її неперервність у багатьох ключових моментах забезпечує еволюцію «без лакун і спотворень» (М. Коцюбинська). Українській же літературі повсякчас доводиться переживати схему «зруб-парости», «знищення-відродження» (Ю. Лавріненко). Л. Костенко у статті про Лесю Українку «Геній

в умовах заблокованої культури» ставить питання: «Чому у поневолених народів є основоположники, борці, мученики, але менше авангардистських течій?». І сама ж дає прозору відповідь: «Тому що авангардисти б'ють шибки. А тут треба ламати ґрати» [18, с. 5]. Безнастанне вставання з колін, відродження, подібно до птаха Фенікса, із тотального попелища, систематичні потуги повернути, утвердити й продовжити втрачені надбаня – це той реальний шлях національної культури, який В. Стус афористично визначив як «раптових спроб зазубрені шпилі».

Одним із таких потужних «паростів» стало визначне явище українського культурно-мистецького та суспільно-політичного життя – шістдесятництво. Його представники (В. Симоненко, Л. Костенко, І. Драч, М. Вінграновський, Вал. Шевчук, Гр. Тютюнник, Г. Кочур та ін.) стали духовними подвижниками, лицарями культури, ревними захисниками національних інтересів, що й піднесло їх на високий щабель сприйняття і поцінування. Сповідувані ними ідеали, реалізовані у творчості й практичному житті, стали докором тим, хто «свою іскру Божу послідовно глушив марнослів'ям кон'юнктури» [2, с. 184].

Сьогодні ведуться жваві й досить гострі дискусії щодо суті шістдесятництва та його місця й ролі в національному поступі народу, впливу на пробудження національної свідомості українства. Однак немає розбіжностей у поглядах на шістдесятників як на славних лицарів волі, котрі могли б із чистим сумлінням сказати про себе словами великого Т. Шевченка: «Ми просто йшли. У нас нема / Зерна неправди за собою...». В їхній поезії звучать тональності, що концентруються довкола націєтвірного, націєцентричного голосу Кобзаря. Г. Касьянов підкреслює, що то «були люди, які символізували національно-культурне відродження 60-х, його спадкоємність і життєву силу» [16, с. 150]. В. Іванисенко вважає, що це покоління «несподіваних пришельців» твердо знало, що прийшло в літературу «не для того, щоб начищати черевики більшовицькій мафії, а щоб на останньому рубежі, як оті триста юнаків під Крутами, стати на захист свого народу, його зневаженої мови й потоптаної гідності. Це було покоління, позбавлене страху» [13, с. 99]. Саме тому шістдесятники особливо активно осмислювали тему історичної пам'яті народу. Ці «новобранці літератури, які заклекотіли гейзерами творчості в епоху демократичних змін», вбачали своє основне покликання в тому, «щоб будити приспану національну свідомість» [26, с. 45]. М. Коцюбинська в одному з інтерв'ю з цього приводу говорила: «...всі ми виростили на хвилі національного і демократичного відродження й були впевнені: те, що було для нас найістотнішим, не вдається придушити і при першій же можливості воно ще відродиться. Це була якась метафізична віра» [3].

Продуктивна художня репрезентація націєтворчої проблематики в українській літературі є явищем закономірним і сподіваним – з огляду на історичне буття народу, для якого в усі часи пріоритетним залишалось «фундаментальне *«Хто ми?»*», що завжди виступало у взаємозв'язку з іншим національним питанням – *«Бути чи не бути?»*» [14, с. 152]. В умовах українського буття ці питання здебільшого вирішувались ціною власного життя багатьох речників національної ідеї. Як стверджує один із найяскравіших

представників покоління шістдесятників, його філософ і літописець Є. Сверстюк, «вони використовували антиімперські гармати в обороні своїх національних традиційних цінностей, свого єства, в обороні своєї гідності. Крім загальних цінностей, мусили ще віднайти і відновити поганьблену національну святиню» [29, с. 24]. Якщо європейські філософи й письменники вирішували екзистенційні проблеми буття особистості (нації, людства) в умовах дегуманізації суспільства через нівелюючий вплив техногенної цивілізації, то українським мислителям і митцям повсякчас необхідно вирішувати ще одну проблему – проблему існування (виживання) нації в умовах «денаціоналізуючої окупації рідної землі» (П. Іванишин). Н. Зборовська підкреслювала, що «українське шістдесятництво як феномен літератури і феномен політики розпочинається в середині 50-х років стихійним національно-визвольним протестом проти імперської тоталітарної системи з метою символічного відновлення пошкодженого материнського об'єкта, яким стала колоніальна Україна за часів сталінізму» [10, с. 351]. Л. Мороз зазначає, що «попри всі несприятливі історико-політичні обставини, українська література завжди була частиною життя свого суспільства, своєї нації [...] Але ця її особливість недостатньо осмислюється нашими дослідниками, частіше помітна схильність до комплексування, мало не каяття. Тим часом такі риси, як громадянськість, патріотичність, високий гуманізм нашої літератури не мусять вважатись ані причиною, ані підставою для тверджень про нібито «другосортність» [25, с. 22].

Саме такий тип світоглядно-гносеологічного виміру національного буття спостерігаємо у творчості українських шістдесятників. Їхню поезію можемо трактувати як складову національної літератури в тому сенсі, в якому її свого часу означив відомий еміграційний дослідник В. Державин. Він, зокрема, вважав національною ту літературу, котра «формує націю духово, тривало позначаючись на її ментальності» [6, с. 599]. Для більшості шістдесятників означений напрям художнього мислення визначив зв'язок таких тематичних домінант, як «пам'ять» – «батьківщина» – «духовність» [19, с. 199]. За словами А. Ткаченка, «непідробна громадянська напруга, високий художній рівень творів здобули їм широку читацьку аудиторію, їхні перші збірочки вмить зникали з полиць книгарень, окремі вірші переписувалися від руки, усні виступи у вузах, колгоспах, військових частинах, на заводах збирали силу-силенну вдячних слухачів [...] Усе це сприяло зростанню інтересу до рідної мови, історії, культури» [33, с. 9].

У нинішніх надзвичайно складних умовах становлення української державності видається вельми актуальним і конче потрібним звернення до «громадянського і патріотичного подвигу шістдесятників – не для того, щоб ще раз віддати їм належне, щоб ділити славу і розбиратися, хто зробив більше, а хто менше. Думається, що їм – живим і замученим – менш важливо, яким словом згадує їх Україна – «незлим, тихим», а чи іншим. Болить їм покрита туманом непевності майбутність батьківщини. Ідемо до них за порадою, бо нам потрібен їхній досвід духовного виростання, протистояння і прямиостояння (словотвір В. Стуса). На здобутках шістдесятництва ми перевіряємо себе: чи не змаліла література після ейфорії першого успішного кроку в незалежність, чи

не розгубилась перед складністю завдань і серйозністю допущених помилок?» [13, с. 96]. Сьогодні ми не можемо уявити собі національну культуру без творчої когорти «шістдесятників» (поетів, художників, музикантів, кіномитців). Вони дали людям надію, сміливо стверджуючи, що «жити у своїй незалежній державі – не така вже й примарна ідея, а цілком реальна річ, котрої повинні прагнути всі, хто має хоч краплину власної гідності» [28]. Є. Сверстюк з цього приводу говорить: «Загадка живучості шістдесятників на арені раптових змін на зламі 80–90-х років, очевидно, в тому, що світ прийняв мову, вистраждану тим драматичним поколінням» [29, с. 32]. Шістдесятники належали до митців, котрі «здатні крізь вселюдське бачити національне, а крізь національне прозирати вселюдське» [2, с. 186]. Вони взяли на себе «тягар обов'язку перед світом: пояснювати свій народ, а також обов'язок перед своїм народом – відкривати йому світ, а ще – пояснювати народові самого себе» [27, с. 4].

Творчу діяльність шістдесятників великою мірою визначає національний код. Для В. Симоненка, наприклад, «розмова з Україною, зі словом – то, власне, внутрішній уявний діалог із самим собою. Він тривав усе творче життя. Різні думки висловлював автор, не раз протилежні. Але незамінними були пекучий біль за долю рідної землі, історичну й сучасну, трепетна любов до неї» [23, с. 220]. Для М. Вінграновського «Україна, її доля були мукою й радістю» [24, с. 149]. В одній із приватних бесід поет щиро зізнавався: «Батьківщина і народ – це вічна тема. А втім, чи це тема, я не знаю, мабуть, це не тема, а життя поета, його кров, його нерви, його любов, його надія. І коли Шевченко писав, що «в нас нема зерна неправди за собою», то він думав саме про ці категорії існування – як людини, як поета. Батьківщина, земля, любов, люди – без цього поет – не поет. То найголовніше. Все, що я написав, пов'язано з цими категоріями [5]. Серед шістдесятників особливо помітною в утвердженні національної ідеї була постать Л. Костенко, яка активно й непоступливо спрямовувала свої творчі й громадянські зусилля в русло розширення та поглиблення процесів національного відродження («Є боротьба за долю України. / Все інше – то велике мискоборство»).

Національна тема в її широкому тематичному спектрі визначила емотивно-ментальну основу більшості поезій шістдесятників, її семантику й тональність, сформувала значущі структурно-функціональні рівні художнього тексту, його індивідуальні модули репрезентації. В цьому переконує всепроникність національного духу в ліриці означеного кола митців, її висока патріотична напруга, «вольтова лінія» (Л. Костенко), артистична трансформація народнопоетичного генетичного коду, «проблема серця і чола народу» (М. Вінграновський). Однак їх українськість мала дуже небагато спільного із сентиментальною розніженістю, а кореспондувалася насамперед із дієвим патріотизмом і загальнолюдськими гуманістичними цінностями. «Ідеологія острова» (Ю. Шерех) була для них непринятною, тому ліричний герой поезії осягає не тільки національні обшири, але й «гармонійну завершеність світобудови і призначення в ній людини» [4, с. 220]. Тож цілком закономірною та очевидною постає в їхній естетичній системі мистецька інтеграція, намагання розширити інтелектуальні межі української культури, прагнення

ввести її в європейський простір при збереженні національної ідентичності. Своїми морально-естетичними настановами та їх практичною реалізацією ці поети переборювали психологію провінціала, комплекс меншовартості українства. Синтез національно-патріотичного та загальнолюдського начал у діалектичній єдності засадничо визначив особливості їхньої естетики та етичної позиції.

Шістдесятники виявляли справжнє лицарство в житті, провадили подвижницьку діяльність в ім'я України, сміливо ламали звичні художні критерії, засвідчуючи особливе тяжіння до національної історії, фольклору. Високий, тремтливий, непідробний патріотизм визначив основну складову їх світоглядної концепції (Л. Костенко: «Воно в мені таке болить, / Що це і є, напевне, Україна»). Крізь ліричну сюжетуку віршів цих митців наскрізно проходить образ України, що концептуально визначив зміст художньої аксіології кожного з шістдесятників. Вони інтенціювали свою громадянську лірику на проблеми націєтворчого характеру, декларуючи ідею нездоланності народу (М. Вінграновський: «Ми тут. Ми є. Ми – всі. Ми – гурт. / Єднаймося! Ми той є ґрунт!»).

Поетичне покоління шістдесятників формувало правдивий погляд на українську історію, виявляло такі національні недуги, як нігілізм, яничарство, добровільне рабство, меншовартість тощо. Нерідко їх вірші звучать як «трагічний діагноз» (М. Слабошпицький) народу (Л. Костенко: «Ми – спадкоємці спадків розграбованих. / Ми – власники сплюндрованих святинь...»; «Ми – вільні люди вільної землі / Тавро поразки носим на чолі...»; М. Вінграновський: «Ганьбо! Ганебно! Ганьбище, ти над нами! / Твій віщий зір на нашому чолі...»). В. Симоненко, наперекір «реаніматорам сталінізму», стверджує невмирущість рідного народу («Народ мій є, народ мій завжди буде! / Ніхто не перекареслить мій народ!»). Д. Павличко пише «крамольні» вірші, в яких категорично заперечує офіційну політику щодо мови сколонізованого українського народу («Ти зрікся мови рідної», «О рідне слово, хто без тебе я?», «Якби я втратив очі, Україно», «Лист до одного знайомого в справах філологічних» та ін.). І. Драч звертається до нації з наболілим питанням: «Коли ж ми збудемось в народ?!». Так «народжувалася нова громадянська позиція, з притаманним їй героїчним самоозначенням, самовідданим призначенням своєї долі добі національного відродження. Що, зрештою, породить дисидентський рух, героїчну поставу Василя Стуса» [11, с. 75].

Попри яскраво виявлені риси індивідуальної мистецької манери кожного з шістдесятників, спільним для них було ненастанне прагнення прислужитися своєму народові, розкріпачити людський дух, відкрити нові сторінки в історії національної культури. Це був патріотизм не як сентимент чи гасло, а «як робота, як дихання» (М. Коцюбинська). Кожен із них міг повторити відомі слова І. Франка, що патріотизм – то «важке ярмо, покладене долею на мої плечі» (текст І. Франка «Niесо o sobie samym» (1895) авторської передмови до перекладу польською мовою збірки власних новел під назвою «Obrazki galicyjskie»). Це – велика відповідальність, врешті-решт – щоденна копітка праця, до того ж усупереч студеним вітрам. У часи «глухонімії» та пильності

«всевидячого ока», яке строго контролювало українське вільнодумне слово, більшості з представників молодшої хвилі митців судилося стати в українській літературі «цитаделлю духу» (В. Панченко). Безкомпромісність визначила смислове осердя їхньої поезії. Об'єднуючим началом етики та естетики шістдесятників було неприйняття фальші й аморальності унітарного суспільства, фарисейства й одержавлення духовного життя людини й нації в цілому.

Стрижневу вісь світоглядно-естетичної концепції шістдесятників визначив україноцентризм. Вони виконали настанову І. Франка щодо потреби вrostання письменника якомога глибше й міцніше у свій рідний національний ґрунт. На їх життєву й творчу біографію вочевидь «накладаються» міркування відомого філософа М. Шлемкевича про загальний зміст і спрямування національної духовності: «В осередку українського світовідчуження і далі – світогляду, здавна і нині, стоять історичні і соціологічні проблеми. Це особливо яскраво виявляється у свідомості української нації ХІХ і ХХ сторіч. Не навколо гносеологічних і не навколо природознавчих проблем, як це було в мисленні Західної Європи, але навколо питань історичної долі і правди кружляла українська духовність минулого і нашого сторіч» [34, с. 5]. Крізь сюжетику художніх творів шістдесятників проходить ліричний герой, який, за словами П. Іванишина, «привідкриває не лише індивідуальну національну присутність, власне чи чуже Я-буття українця, а й колективне Ми-буття народу (загальнонаціональне тут-буття)» [15, с. 238]. Вони яскраво проілюстрували основні аспекти національно-екзистенційної концепції Е. Сміта, який розглядав національну ідентичність народу (індивіда) як найважливішу і найповнішу: «Національна ідентичність становить головну форму колективної ідентичності. Хоч які почуття в індивідів, національна ідентичність стає домінантним критерієм культури та ідентичності, єдиним принципом урядування і центральним фокусом соціально-економічної активності [31, с. 176].

Національний імператив авторського тексту кожного з шістдесятників структурований багатьма спільними ознаками: формування образності переважно підставовими цінностями народу (мати, рідна земля, хліб); превалювання в тематичному спектрі віршів патріотичної проблематики (В. Симоненко: «Можна все на світі вибирати, сину, / Вибрати не можна тільки Батьківщину»); потреба національної гармонії. Сюжети віршів цієї поетичної хвилі часто структуруються злитістю ліричного героя з рідною землею (М. Вінграновський: «До порога моєї землі / Поспішай, моя доле строга. / Віддаю тобі волю свою, / Віддаю тобі, силу, доле...»; В. Симоненко: «Я живу тобою і для тебе, / Вийшов з тебе, в тебе перейду...»; «Україно! Доки жити буду, / Доти відкриватиму тебе...»; Д. Павличко: «Я дерево твоє, Україно...»; І. Драч: «Навіщо я? Куди моя дорога? / І чи моя тривога проросла / Од сивої печалі козерога / В гливке болото рідного села?»). Джерелом формування текстів шістдесятників нерідко виступає фольклор (Д. Павличко: «Весно моя мила, / Ти мене вродила. / Ясним сонцем, наче хлібом, / Поблагословила»; М. Вінграновський: «Тринадцять руж під вікном цвіло. / Тринадцять руж – чотирнадцята біла...»; В. Симоненко: «Ой майнули білі коні, / тільки в'ються

гриви...»). Як і в Т. Шевченка, фольклор шістдесятників «обертається гострою і небанальною психологічною ситуацією» [21, с. 96]. В цьому й полягає новаторство молодшої генерації, котре проявилось в «неконфліктності» традиційного й модерного, що його можна трактувати як майстерність художнього синтезу.

Проти шістдесятників було кинуте багатий арсенал ганебних засобів, вироблений тоталітарною практикою: провокації, демагогію, бездоказові звинувачення у формалізмі й націоналізмі, у відході від реалістичних традицій. Тон таким цькуванням і нагінкам задавали ортодоксальні літературно-критичні виступи М. Шамоти «Талант і народ» (1958), А. Трипільського «Краса мистецтва в літературі соціалістичного реалізму» (1959) тощо. Ідеологи соціалістичного реалізму виводили критерії художності з «правдивості» ілюстрування письменниками партійних ідей і гасел. За доведеною до повного абсурду соцреалістичною демагогією якість кожного твору вимірювалася виключно ідейною відданістю його автора режимові. Розгортання соцреалізму як культурного проекту мало виключно негативні наслідки й призвело до відчутного зниження естетичного рівня художньої літератури. Це була не мистецька програма, а сукупність «документів-дороговказів» (Д. Дроздовський). Від такого мистецтва залишається естетична порожнеча, бо ж естетика «поза Гегелем називається коритологією» (І. Калинець). Кадебістські «шарашки» й угодницька їм тодішня Спілка письменників чинили неймовірні речі, здійснювала систематичні ганебні нагінки на молодих літераторів з метою розколу шістдесятництва, що на перших порах було монолітним і багатообіцяючим. Основні звинувачення знову ж таки лягали в площину ідеологічну й оберталися здебільшого докола так званого націоналізму того чи того письменника, що кваліфікувався як найтяжкий «гріх», учинений супроти радянської літератури (ширше – проти всього радянського народу). Таким цькуванням піддавались найкращі її представники.

Шістдесятникам нелегко доводилось у подібних ситуаціях. Як стверджує Г. Клочек, «своє переслідування прогресивних митців ті чиновники виправдовували демагогічними заявами про власну відданість «комуністичним ідеалам» та «своєму народові» [19, с. 17]. Однак надії тих чиновників були переважно марними. Шістдесятники життям і творчістю потверджували свою незламність і небажання прийняти встановлені «згори» «правила гри». Л. Костенко після багаторічних ідеологічних «проробок», пов'язаних зі збірками «Зоряний інтеграл» та «Княжа гора», вимушена була піти у «внутрішню еміграцію». Її позиція була незламною, а відповідь однозначною. В саркастичній формі поетеса апелювала до всіх «номенклатурних дурнів, бюрократів, пласких мурмил в квадратурі рам», котрі прагнули за пафосними гучними словами сховати справжню сутність нищих лжепатріотів, які насправді любили Україну, як «хліб і кусень сала» (І. Франко):

Нелегко нам. Криваві краплі глоду
крізь наші вірші виступлять колись...
Не говоріть від імені народу, –
розперетричі ви йому впеклись! [17, с. 169].

У рецензіях на поезії Л. Костенко, вміщених на сторінках «Літературної газети» (1962, 26 січня), Л. Новиченко вимагав, щоб вона більше писала на теми «громадського і соціально-політичного значення» й «активізувалась у громадському житті». О. Підсуха зізнавався, що протягом тривалого часу він відкидав поезії М. Вінграновського («Літературна газета», 1961, 17 листопада). Видавництво «Радянський письменник» відхилило книжку І. Драча, а «Молодь» – В. Міняйла. Багатьом молодим письменникам, як свідчить О. Зінкевич, «ряд газет і журналів не дали своїх сторінок тільки через те, що вони не захотіли йти втертими, традиційними шляхами старшого літературного покоління» [12]. Цю непросту ситуацію докладно описує І. Дзюба: «Поряд з прямою вульгарною дискредитацією перших «шістдесятників» робилися і спроби протиставити їм інших талановитих людей з числа їхніх ровесників чи з молодших. А тодішній секретар ЦК КПУ А. Д. Скаба у доповіді на нараді активу творчої інтелігенції та ідеологічних працівників України 8 квітня 1963 року спробував розділити молодих на «чистих» і «нечистих», наївно сподіваючись приманити цим навіть Василя Симоненка: «Поетичні збірки В. Коломійця, В. Коротича, В. Симоненка, Р. Третьякова, М. Сома пройняті мажорними, життєствердними акордами, любов'ю до партії і народу». Ця похвала потрібна була для того, щоб, показавши в такий спосіб батьківську турботу про молодих, тим «переконливіше» напосістися на інших молодих, неслухняних: «Формалістичні викрутаси із словом неодмінно приводять до викривлення і затуманення ідейно-художнього змісту творів. А що справа стоїть саме так, свідчать деякі твори молодих поетів М. Вінграновського, І. Драча, Л. Костенко» («Літературна Україна», 9 квітня 1963 року). Це був тільки початок. Команду підхопили ревні літературні наглядачі, а їх у всі часи було вдосталь. Тон звинувачень підвищувався з кожним днем...» [8]. Ситуація ставала не просто задушливою, а таки загрозливою. За словами М. Жулинського, «навіть провісницьки чутливий Василь Стус не передбачав такого наростання насильницького тиску на горло тих, хто жадібно ковтнув свіжого повітря відлиги і замірився більше не йти на компроміси з власною совістю і національною гідністю» [9].

Після першої хвилі арештів (1965 р.) шістдесятники опинилися перед вибором, власне, перед загрозою перестати бути творчим поколінням (Л. Костенко: «Одне із двох – або люби свободу, / або залеж від милості владик!)). Склалася ситуація, коли «труд митця оцінює слимак», а справжню поезію, за словами І. Калинця, «рецензують сексоти». Духовний світ України дедалі чіткіше розмежовувався на «ми» і «вони». «Ми» – національно свідомі творча еліта, «вони» – агресивні цензори, бездарні «літературознавці в цивільному», що творили, за свідченням самих шістдесятників, «деструктивну атмосферу диктату і навколоспільчанського сервілізму та нашіптувань» [30, с. 79]. Незважаючи на вкрай несприятливі умови, шістдесятникам усе ж вдавалось прориватись до читача крізь «штучно створену глуху облогу» (Г. Ключек), уникаючи політичної зашореності та ідеологічних приписів. Вони твердо й непоступливо відстоювали свої життєві й творчі принципи, не йшли на жодні компроміси із владою, впевнено виборювали право на звучання власного

слова. Інша частина добровільно приймала духовні пута, лякливо зіщулюючись від страху й передчуття біди. Так у суспільстві почав вироблятися тип «запопадливого агітатора з надійно заброньованою душею», який готовно відгукувався на всі так звані соцзамовлення часу, натомість втрачаючи мистецький хист, письменницьку совість, по-стаханівськи «видаючи на гора» літературну сірятину. Думаючи про все це, Л. Костенко вибухнула гірким «Мимовільним парафразом»:

Поет, не дорожи любовію народной,
бо не народ дає тобі чини.
Кому потрібен дар твій благородний?
На всякий случай оду сочини.
Пиши про честь і совість, а при етом
вмочи своє перо у каламуть.
Ну, словом, так. Поет, не будь поетом.
Тобі за ето ордена дадуть [17, с. 160].

Починаючи з середини 60-х років, «на шістдесятників посилювався тиск репресивних органів, а відтак знову почалися політичні репресії. Під цією загрозою покоління фактично розділилося на кілька груп: одні вважали за необхідне шукати компромісів із владою; інші зберігали себе для подальшої боротьби за більш слушної нагоди; треті ж на жодні компроміси погодитися не могли, і їх поглинали репресії» [1, с. 4]. Так шістдесятництво було гвалтовно розкраяне на *підпільне*, «проскрибоване», та *офіційне*, толероване – і контрольоване! – державою [32, с. 12]. Однак, як підкреслювала М. Коцюбинська, «попри історичні обмеженості, недостатню культурну й національну виробленість; досить значну неоднорідність, яка з часом зумовила ідейну і моральну поляризацію колишніх соратників і побратимів; зерна конформізму, що буйно проросли в сприятливому живильному середовищі; прикру еволюцію, аж до самозаперечення, тих чи тих конкретних людей, що були або називають себе шістдесятниками, – попри все це у своєму зародженні й становленні, як явище *sui generis* – то була світла сторінка в духовному самовизначенні української нації, важлива, мабуть, не так своїми естетичними чи філософськими, як моральними результатами» [20, с. 6]. Міркуючи про роль шістдесятників в українському суспільному й культурному житті, варто прислухатись і до думок Б. Бердиховської: «Наскільки питання про значення покоління шістдесятих років для розвитку інтелектуального життя залишається дискусійним (хоча ніхто не збирається піддавати сумніву цінність поезії Василя Стуса, Ігоря Калинця, Григорія Чубая чи прози Валерія Шевчука), настільки безсумнівною є їхня заслуга у збереженні української національної ідеї, яку вони пронесли крізь важкі роки так званого застою до нашої сучасності» [3].

Сьогодні питання про значення творчої діяльності поетів-шістдесятників, як і питання про їх роль у громадсько-культурному житті 60–80-х рр. ХХ ст., є доволі суперечливим (про це свідчать численні публікації останніх років на сторінках історико-літературних і наукових видань). В умовах новітньої інквізиції вони зуміли зберегти особистісне й національне «Я». Художнє мислення шістдесятників живлене загальнолюдськими ідеями, християнськими

пріоритетами, інтелектуальними джерелами, традиційним підґрунтям родоводу. Їхня поезія «має ту невідхильну владу, яку дає лише особисто вистражданий і підтверджений власним життя високий моральний тон, пекучий духовний максималізм. І якщо вона звучить докором – часові, суспільству, нам з вами, – то це не поет нам докоряє, а наше власне сумління» [7, с. 18]. Про кожного з шістдесятників можемо сказати словами Є. Маланюка: «Це людина, яка не лише літературно, але й біографічно дала зразок національної повноти і великого національного серця» [22, с. 230]. І в цьому, поза сумнівом, полягає історично вагомий сенс українського шістдесятництва.

Список використаних джерел

1. Андрусак І. М. Про «птахів, затиснутих дощами», або що існує «у проміжку між травами» // *Поети «витісненого покоління»: Антологія*. – Харків: Ранок, 2009. – С. 3–39.
2. Базилевський В. О. Поезія як мислення // *Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: У 4 кн.* – К.: Рось, 1994. – Кн. 3. – С. 182–197.
3. Бердиховська Б. Шістдесятники – бунт покоління // *Українська мова та література*. – 2006. – Ч. 14–15 (462–463).
4. Брюховецький В. С. Ліна Костенко: Нарис творчості. – К.: Дніпро, 1990. – 262 с.
5. Вінграновський М. С. «Батьківщина і народ – це вічна тема»: інтерв'ю біля робочого столу // *Літературна Україна*. – 1980. – 16 травня.
6. Державин В. М. Національна література як мистецтво: Мистецька мета і метода національної літератури // *Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: У 4 кн.* – К.: Рось, 1994. – Кн. 3. – С. 597–608.
7. Дзюба І. М. «Душа, розпластана на пласі...» // *Світличний І. Серце для куль і для рим*. – К.: Рад. письменник, 1990. – С. 5–20.
8. Дзюба І. М. Забуті – поруч: Ще про одного «шістдесятника» // *Літературна Україна*. – 1991. – 13 червня.
9. Жулинський М. Г. З плеяди «шістдесятників»: Іванові Дзюбі – 60 // *Літературна Україна*. – 1991. – 1 серпня.
10. Зборовська Н. В. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури: монографія. – К.: Академвидав, 2006. – С. 350–366.
11. Зборовська Н. В. Шістдесятники // *Слово і час*. – 1999. – № 2. – С. 74–80.
12. Зінкевич О. С. Молода поезія в Україні: Поети-«шестидесятники», їхні проблеми і старше покоління // *Літературна Україна*. – 2009. – 26 лютого.
13. Іванисенко В. П. Животрепетна наша історія: Шістдесятництво: родовід і доба // *Київ*. – 1998. – № 1–2. – С. 94–100.
14. Іванишин П. В. Критика і метакритика як осмислення літературності: монографія. – К.: ВЦ «Академія», 2012. – 288 с.
15. Іванишин П. В. Національний спосіб розуміння в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко: монографія. – К.: Академвидав, 2008. – 392 с.
16. Касьянов Г. В. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х років. – К.: Либідь, 1995. – 224 с.
17. Костенко Л. В. Вибране. – К.: Дніпро, 1989. – 559 с.
18. Костенко Л. В. Геній в умовах заблокованої культури // *Дивослово*. – 2001. – № 2. – С. 2–7.
19. Костенко Л. В. Навчальний посібник-хрестоматія / Ідея, упорядкування, інтерпретація творів Григорія Ключека. – Кіровоград: Степова Еллада, 1999. – 320 с.
20. Коцюбинська М. Х. Іван Світличний, шістдесятник // *Коцюбинська М. Х. Мої обрії: В 2 т.* – К.: Дух і літера, 2004. – Т. 2. – С. 5–27.

21. Коцюбинська М. Х. Народнописенне коріння поезики Шевченка // Коцюбинська М. Х. Мої обрії: В 2 т. – К.: Дух і літера, 2004. – Т. 1. – С. 95–105.
22. Маланюк Є. Ф. Книга спостережень: Статті про літературу. – К.: Дніпро, 1997. – 430 с.
23. Марко В. П. Стежки до таїни слова: Літературознавчі й методичні студії: Навчальний посібник. – Кіровоград: Степ, 2007. – 264 с.
24. Маршал Вінграновський: Книга про поета (спогади, есеї, листи, інтерв'ю). – К.: Ярославів Вал, 2011. – 480 с.
25. Мороз Л. З. Триєдність як основа універсалізму (національне – загальнолюдське – духове) // Слово і час. – 2002. – № 3. – С. 22–32.
26. Ромащенко Л. І. Проблема історичної пам'яті в творчості шістдесятників // Слово і час. – 2002. – № 4. – С. 45–53.
27. Савка М. О. Ліна Костенко // Усе для школи: Українська література. – К.; Львів, 2002. – 78 с.
28. Савчук Н. І. Сузір'я яскравих зірок на тлі негоди: українські митці-«шістдесятники» в контексті своєї епохи // Українська мова та література. – 2008. – Ч. 45 (589).
29. Сверстюк Є. О. Блудні сини України. – К.: Знання, 1993. – 256 с.
30. Сверстюк Є. О. Як я редагував Івана Драча // Слово і час. – 1999. – № 11. – С. 77–79.
31. Сміт Е. Д. Національна ідентичність. – К.: Основи, 1994. – 224 с.
32. Тихолоз Б. С. Поети-шістдесятники // Усе для школи: Українська література. – К.; Львів, 2001. – 80 с.
33. Ткаченко А. О. Василь Симоненко: Нарис життя і творчості. – К.: Дніпро, 1990. – 312 с.
34. Шлемкевич М. І. Передмова // Холмський І. Історія України. – Нью-Йорк; Мюнхен, 1949. – С. 5–6.

І. Б. Циганок, І. О. Перекаша

КОНТЕКСТЕМА ЖИТТЯ У МОВОТВОРЧОСТІ ЛІНИ КОСТЕНКО

Художній дискурс як цілість визначається завдяки ключовим словам (КС), довкола яких групується весь словесний масив твору, тобто певна послідовність знаків, об'єднаних смисловим зв'язком, і дискурс, той же текст, але «взятий у подієвому аспекті» [1, с. 417].

Однією з найважливіших диференційних ознак ключових слів, які ще прийнято у науковій літературі називати контекстемами, лейтмотивами, є їх висока частотність. Однак у художньому творі до КС належать не всі повторювані лексеми, а лише ті, на основі котрих формується певне концептуальне поняття.

Загальновідомо, що текст має два рівні семантичної структури. На поверхневому рівні ключові слова як лексико-семантичне ядро твору реалізують переважно словникове значення. На глибинному ж, як зазначає Л. Горніцька-Пархонюк, «КС обростають значеннями вищої ієрархії – концептуально-смисловим і концептуально-естетичним» [1, с. 417].

Контекстеми є «словами, яким належить визначальна роль у звуковій і семантичній організації поетичного тексту, вони вступають у різноманітні, зокрема опозиційні, звукові й смислові зв'язки зі спорідненими, а також близькими за звучанням словами, що створює семантичну місткість і багатовимірність поетичних образів» [7, с. 238].